

ВОДЗЫЎ
афіцыйнага апанента
аб дысертациі КАНСТАНЦІНАВАЙ Таццяны Леанідаўны
«Абходныя песенна-віншавальныя традыцыі ў каляндарна-абрадавым цыклі
Паўночнай Беларусі», прадстаўленай на саісканне вучонай ступені кандыдата
мастацтвазнаўства па спецыяльнасці 17.00.02 – музычнае мастицтва

**Адпаведнасць дысертациі спецыяльнасці і галіне навукі, па якіх
яна прадстаўлена да абароны**

Дысертация Канстанцінавай Т.Л. «Абходныя песенна-віншавальныя традыцыі ў каляндарна-абрадавым цыклі Паўночнай Беларусі» прадстаўляе даследаванне, прысвечанае вывучэнню музычных з'яў (абходных песенных віншаванняў) беларускай традыцыйнай культуры. У дысертациі вырашаецца кола этнамузыказнаўчых задач, звязаных з музычнай стылістыкай, жанрава-функцыянальнымі, тыпалагічнымі, арэальнымі, гісторыка-генетычнымі і іншымі характарыстыкамі напеваў абходных абрацтваў.

Такім чынам, дысертация Канстанцінавай Т.Л. у поўнай ступені адпавядае спецыяльнасці 17.00.02 – музычнае мастицтва і галіне навукі – «мастицтвазнаўства» (загад ВАК Рэспублікі Беларусь ад 06.03.2018 № 64).

Актуальнасць тэмы дысертациі

Актуальнасць тэмы дысертациі абумоўлена некалькімі фактарамі.

1. Беларуская народная музычная творчасць з'яўляецца адным з найбольш яскравых рэпрэзентантаў культуры Беларусі, уяўляе сабой значную частку нематэрыяльнай культурнай спадчыны беларускай дзяржавы. Наяўнасць (у «жывым» ці зафіксаваным выглядзе) разнастайных праяў музычнага фальклору Беларусі, у тым ліку і найбольш каранёвых і архаічных яго форм, прыкметна вылучае нашу краіну ў рознагалосі культур свету. У гэтым плане рознабаковыя даследаванні традыцыйнай беларускай музычнай творчасці набываюць асобую актуальнасць, бо садзейнічаюць не толькі раскрыццю яе ўнікальнасці і каштоўнасці як праявы духоўнай дзейнасці чалавечтва, але і вырашэнню больш шырокіх задач беларускай гуманітарыстыкі, звязаных з пытаннямі генезісу і шляху гістарычнага развіцця культуры Беларусі, духоўнага станаўлення беларускага грамадства.

2. Актуальнасці тэмы дысертациі дадае таксама і рэгіянальны аспект. Паўночнабеларускі рэгіён вылучаецца шырокай прадстаўленасцю і адметнасцю музычна-фальклорных традыцый, у тым ліку наяўнасцю добра захаванага пласта найстарэйшых абрацтваў і больш позніх форм песенных абходных віншаванняў. Разам з тым, беларуская Поўнач займае

кроскультурнае становішча на єўрапейскай прасторы, выступаючы месцам славянскіх, балцкіх і фіна-ўгорскіх этнакультурных контактаў. Шматслойнасць яе гісторыка-культурнага ландшафту абумоўлівае вялізны патэнцыял у плане выяўлення шматмерных сувязяў паміж харектарам распаўсюджання і спецыфікай вывучаемых музычных артэфактаў з аднаго боку, і комплексам этнакультурных пытанняў ранняга перыяду славянскай гісторыі – з другога.

Ступень навізны вынікаў, атрыманых у дысертациі, і навуковых палажэнняў, якія выносяцца на абарону

Вынікі, атрыманыя ў дысертациі, і навуковыя палажэнні, якія выносяцца на абарону, харектарызуюцца *высокай ступенню навізны*. Дысертация з'яўляецца першай у этнамузыказнаўстве работай, у якой паслядоўна праведзена цэласнае арэальнае даследаванне на матэрыяле паўночнабеларускіх абходна-віншавальных напеваў каляндарна-абрадавага цыкла.

У дысертациі ўпершыню:

здзейснена сістэмнае вывучэнне абходных песенна-віншавальных традыцый каляндарна-абрадавага цыкла Паўночнай Беларусі;

распрацавана тэорыя рытуальнага абходу (дадзена дэфініцыя паняцця «абход», ажыццёўлена тыпалогія і вызначаны функцыянальныя разнавіднасці каляндарна-абрадавых абходаў);

раскрыта сістэмаўваральная функцыя абходаў у каляндарна-абрадавым цыкле паўночнабеларускага рэгіёну, дынаміка размеркавання іх тыпаў у кожным сезоне;

вызначаны спецыфіка і функцыі музычнага кампанента паўночнабеларускіх калядных і велікодных абходаў у рэаліях XX – XXI стст.;

створана новая тыпалогія паўночнабеларускіх калядных і валачобных напеваў з улікам вынікаў апошніх даследаванняў у дадзенай галіне;

даказана сувязь традыцый Беларускага і Рускага Паазер'я на ўзорыні калядных і валачобных абходна-песенных практык;

праведзена маштабнае картаграфаванне калядных і валачобных напеваў Паўночнай Беларусі з устанаўленнем крос-рэгіянальных арэалаў (у тэрміналогіі аўтара) іх пашырэння; вызначаны структура і канфігурацыя дадзеных арэалаў, здзейснена іх гісторыка-культурная інтэрпрэтацыя;

раскрыта спецыфіка ранній стадіі фарміравання каляднай і валачобнай песенных традыцый беларусаў, аргументавана наяўнасць архаічнай па фарміраванні песенна-абрадавай традыцыі заходнядзвінскага правабярэжжа.

Абгрунтаванасць і верагоднасць высноў і рэкамендацый, сформуляваных у дысертациі

Абгрунтаванасць і верагоднасць высноў і рэкамендацый, сформуляваных у дысертациі, забяспечана:

метадалогіяй даследавання, якая вынікае з сістэмнага і комплекснага харектару аб'екта даследавання і базіруеца на інтэграцыі розных метадаў і падыходаў: рэгіянальнага і функцыянальнага – пры адборы матэрыялу; структурна-тыпалагічнага і функцыянальнага – пры распрацоўцы тэорыі рытуальнага абходу і аналізе музычных з'яў; рэгіянальнага, арэальнага, картаграфічнага – пры разглядзе спецыфікі пашэрыння і гістарычных умоў фарміравання традыцыйныя калядных і валачобных напеваў;

дакладным і паслядоўным выкарыстаннем сучаснага паняцінага апарату; дакладнасцю і структуравансцю апісання, аналізу і прадстаўлення інфармацыі;

лагічнасцю пабудовы і завершанасцю даследавання;

наяўнасцю шырокай факталацічнай базы, якая: 1) адразніваеца шчыльнасцю і геаграфічнай шырынёй фіксацыі калядных і валачобных напеваў як на сучасных тэрыторыях Беларускага Паазер'я, так і ў сумежных з імі раёнах Рускага Паазер'я; 2) уключае этнаграфічныя матэрыялы (апублікованыя і архіўныя, у тым ліку запісаныя аўтарам асабіста у час палявых даследаванняў), 3) уключае нотна-тэкставыя транскрыпцыі паказальных узору калядных і валачобных песен (84 адзінкі у дадатку В), а таксама спасылкі на нотныя ўзоры з апублікованых беларускіх і расійскіх песенных калекцый;

навуковай дакументаванасцю прадстаўленых песенных узору і экспедыцыйных інтэр'ю;

геаграфічнымі картамі (16 адзінак у дадатку Г, з іх 13 – аўтарскіх), якія адлюстроўваюць арэалы пашырэння калядных і валачобных напеваў на Беларускай Поўначы і сумежных з ёй тэрыторыях як у рэаліях XX – XXI стст., так і ў кантэксце арэалаў археалагічных культур Усходняй Еўропы;

спасылкамі на шырокае кола крэніц у галіне этнамузыказнаўства, этнаграфіі, этналінгвістыцы, гісторыі, археалогіі, культуралогіі і іншых, з апорай на сучасныя даследаванні.

Навуковая, практычная, эканамічная і сацыяльная значнасць вынікаў дысертациі з указаннем рэкамендацый па іх выкарыстанню

Навуковая значнасць вынікаў дысертациі заключаецца ў вырашэнні важных навуковых задач:

раскрыцца абходных песенных традыцый у каляндарна-абрадавым цыкле Паўночнай Беларусі як сістэмнай цэласнасці;

выяўлення спецыфікі музычнага кампанента калядных і валачобных абходаў у паўночнабеларускай традыцыі ў яго функцыянальных і структурна-тыпалагічных характарыстыках;

рэалізацыі вопыта цэласнага арэальнага даследавання, у якім гісторыка-культурная інтэрпрэтацыя з'яўляецца на аснове тыпалогіі іх арэалаў;

распрацоўкі тэорыі рытуальнага абходу, што вырашила праблему сістэматызацыі вялізнага масіву этнаграфічнага матэрыялу па абходных абрацівных практыках Беларускага Паазер'я і сумежных з ім расійскіх тэрыторый, дала магчымасць больш дакладна вызначыць сэнс і функцыі музычнага напаўнення калядных і валачобных абходаў.

Практычная значнасць вынікаў дысертациі Канстанцінавай Т.Л. пацвярджаецца актамі аб укараненні (практычным выкарыстанні) вынікаў навуковага даследавання (5 актаў). Атрыманыя вынікі дысертациі могуць стаць метадалагічнай і тэарэтычнай асновай для разгортвання далейшых даследаванняў (у тым ліку міжнародных навуковых праектаў) традыцыйнай этнапесеннай культуры ў кірунках музычнай арэалогіі, тыпалогіі, рэгіяналістыкі, жанрава-функцыянальнай і лакальна-стылявой спецыфікі; могуць з'яўляцца тэарэтычнай базай пры вывучэнні абходных рытуалаў у розных галінах народазнаўства; выкарыстоўвацца ў змесце вучэбных дысцыплін па розных напрамках традыцыйнай культуры ва ўстановах вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі, пры распрацоўцы стратэгіі і мерапрыемстваў па захаванні нематэрыяльнай культурнай спадчыны Беларусі.

Сацыяльная значнасць вынікаў дысертациі заключаецца ў пашырэнні ўяўленняў аб традыцыйнай музычнай культуры Беларусі. Матэрыялы дысертациі могуць быць задзейнічаны ў вырашэнні шырокага спектра адукацыйных, выхаваўчых, мастацка-эстэтычных і культурна-асветніцкіх задач.

Апублікаванасць вынікаў дысертациі ў навуковым друку

Асноўныя палажэнні і вынікі дысертациі знайшлі адлюстраванне ў 39 публікацыях аўтара ў айчынных і замежных выданнях, у тым ліку 4 раздзелах у калектыўных манаграфіях, 14 артыкулах у рэцэнзаваных навуковых выданнях, 4 артыкулах у навуковых зборніках і часопісах, 1 артыкулы ў энцыклапедыі, 7 навукова-метадычных электронных выданнях,

1 песенным зборніку (агульны аб'ём 53,55 аўт. арк., з іх у суаўтарстве 23 аўт. арк.).

З агульной колькасці публікацый 9 артыкулаў (1 – у суаўтарстве) апублікавана ў выданнях, уключаных у пералік навуковых выданняў Рэспублікі Беларусь для апублікавання вынікаў дысертацийных даследаванняў. Апрабацыя вынікаў пацвярджаецца публікацыяй 6 артыкулаў і 2 тэзісаў у зборніках матэрыялаў навуковых канферэнцый.

Тэматыка і змест публікацый адпавядаюць асноўным палажэнням дысертациі. Такім чынам, апублікаванасць вынікаў дысертациі адпавядае патрабаванням п. 19 Палажэння аб прысуджэнні вучоных ступеняў і прысваенні вучоных званняў.

Адпаведнасць афармлення дысертациі патрабаванням ВАК

Дысертация і аўтарэферат аформлены ў адпаведнасці з Інструкцыяй аб парадку афармлення дысертациі, дысертациі ў выглядзе навуковага даклада, аўтарэферата дысертациі і публікацый па тэме дысертациі, зацверджанай Пастановай ВАК Рэспублікі Беларусь ад 28.02.2014 № 3 (у рэдакцыі Пастановы ад 22.08.2022 № 5).

Аўтарэферат адпавядае зместу, вынікам і асноўным палажэнням дысертациі, якія выносяцца на абарону.

Заўвагі

1. У дысертациі ўводзіцца паняцце «музычны білінгвізм» (с. 11, 105, 116) у дачыненні да сітуацый паралельнага бытавання ў лакальных песенных сістэмах некалькіх тыпаў валачобных напеваў (раздел 4.3). Аднак з тэксту дысертациі незразумела, чаму выбрана менавіта такое паняцце, і не канкрэтызаваны яго змест. Пры гэтым аўтар спасылаецца на крыніцу, у якой разглядаюцца пытанні этнакультурнага білінгвізму, звязанага з адлюстраваннем працэсаў узаемапранікнення розных этнічных традыцый у фальклоры. Ці азначае гэта, што пад музычным білінгвізмам аўтар разумее зоны перакрыжавання музычных дыялектаў, што адносяцца да розных этнакультур?

2. У раздзеле 4.4, дзе закранаюцца альтэрнатыўныя формы музычнага напаўнення велікодных абходных рытуалаў, сцвярджаецца аб выкананні ў межах валачобных абходаў пасхальнага трапара і псальм (с. 105). Між тым раздзел будуецца на аснове аналізу асаблівасцей пашырэння, функцый і музычнай стылістыкі велікодных псальм, у той час як роля пасхальнага трапара застаецца па-за ўвагай аўтара.

3. На наш погляд, выкарыстанне ў дысерацыйні тэрміна «кампазіцыйны» («кампазіцыйны параметр» (с. 70, 85), «кампазіцыйны ўзровень» (с. 78)) адносна структуры калядных і валочобных напеваў не зусім адпавядае прыродзе музычнага фальклору, формы якога прадвызначаны, як правіла, тэкстам, абрадам, канрэтнай сітуацыяй выканання. Кампазіцыя ж ёсць атрыбутам музыкі, якая спецыяльна афармляеца ў часавую ўпарадкаваную структуру, з'яўляеца вынікам спецыфічнай дзейнасці кампазітара і адносіцца да твора як завершанага, аўтаномнага мастацкага аб'екта.

Адпаведнасць навуковай кваліфікацыі саіскальніка вучонай ступені, на якую ён прэтэндуе

Дысерацыйнае даследаванне Канстанцінавай Т.Л. характарызуеца высокім навуковым узроўнем, аб'ёмам і рэпрэзентатыўнасцю матэрыялу, глыбінёй і значнасцю рашэнняў задач і высноў. Работа дэманструе веданне аўтарам шырокага кола навуковай літаратуры па выбранай тэме, валоданне агульнанавуковымі метадамі і сучаснай метадалогіяй этнамузыказнаўчых даследаванняў, а таксама шэрагам метадаў сумежных навуковых дысцыплін. Такім чынам, навуковая кваліфікацыя Канстанцінавай Т.Л. адпавядае навуковай ступені кандыдата мастацтвазнаўства па спецыяльнасці 17.00.02 – музычнае мастацтва.

Заключэнне

Дысерацыйня Канстанцінавай Т.Л. «Абходныя песенна-віншавальныя традыцыі ў каляндарна-абрадавым цыклі Паўночнай Беларусі», прадстаўленая на саісканне вучонай ступені кандыдата мастацтвазнаўства па спецыяльнасці 17.00.02 – музычнае мастацтва, адпавядае патрабаванням главы 3 Палажэння аб прысуджэнні вучоных ступеняў і прысваенні вучоных званняў і з'яўляеца самастойна падрыхтаванай навуковай работай, якая адрозніваеца ўнутраным адзінствам, сведчыць аб істотным асабістым укладзе аўтара ў навуку, вырашае задачу раскрыцця генэзісу і спецыфікі песеннага кампанента віншавальных абходаў каляндарна-абрадавага цыкла Паўночнай Беларусі з пазіцыі музычнай арэалогіі.

Аўтар дысерацыйі, Канстанцінава Таццяна Леанідаўна, заслугоўвае прысуджэння вучонай ступені кандыдата мастацтвазнаўства па спецыяльнасці 17.00.02 – музычнае мастацтва за:

раскрыццё абходных песенных традыцый у каляндарна-абрадавым цыклі Паўночнай Беларусі як сістэмнай цэласнасці;

распрацоўку тэорыі рытуальнага абходу;

выяўленне спецыфікі музычнага кампанента калядных і валачобных абходаў у паўночнабеларускай традыцыі ў яго функцыянальных і структурна-тыпалагічных характеристыках, стварэнне новай тыпологіі паўночнабеларускіх калядных і валачобных напеваў;

рэалізацыю цэласнага арэальнага даследавання паўночнабеларускіх абходна-віншавальных песенных традыцый і сумежных з імі традыцый Рускага Паазер'я;

абгрунтаванне гістарычна ранніх стадый фарміравання каляднай і валачобнай песенных традыцый беларусаў.

Афіцыйны апанент

кандыдат мастацтвазнаўства, дацэнт,
праектар па вучэбнай і навуковай
рабоце прыватнай установы адукцыі
«Інстытут сучасных ведаў імя
А.М.Шырокава»

10.11.2025

M.I.Казловіч

*Зборысь падтрымлены
Зборысь адносін падтрымлены
і здруюць работу Філіп. В.В.Когашчуковіч*

